

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Friends eller inte?

Om en skolas antimobbningsarbete i förskoleklass – årskurs tre

Sejla Tursunovic

”Matematik och naturkunskap i barnens värld/
LAU390”

Handledare: Joakim Forsemalm

Examinator: Karolina Westling

Rapportnummer: VT12 1120 20

Abstract

Examensarbete inom Lärarprogrammet LP01

Titel: Friends eller inte? Om en skolas antimobbningsarbete i förskoleklass – årskurs tre

Författare: Sejla Tursunovic

Termin och år: VT 2012

Kursansvarig institution: Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap

Handledare: Joakim Forsemalm

Examinator: Karolina Westling

Rapportnummer: VT12 1120 20

Nyckelord: likabehandlingsplan, mobbning, kränkande behandling, antimobbningsprogram, grundskola

Sammanfattning:

Syftet är att granska hur en grundskola i Göteborgsområdet arbetar i sina årskurser förskoleklass till och med årskurs tre mot mobbning och kränkande behandling. Utifrån syftet har ett antal frågeställningar utvecklats som handlar om vilken eller vilka metoder används, varför den eller de används samt hur de är förankrade vid skolan. Syftet och frågeställningarna har besvarats genom litteraturstudier och egen empiri insamlad i intervjuer med skolpersonal och under observationer av elever. Resultat visar att skolan använder sig av sin likabehandlingsplan och även vissa inslag från Friends modell. Ingen av de intervjuade förmår utveckla något längre resonemang på frågan varför just Friends modell och inte någon annan eller några andra modeller används. Friends modell är i varierande grad förankrad hos skolpersonal och ett av modellens inslag, kamratstödjure, används i enlighet med modellen bara i årskurs tre och med äldre eleverna. Eleverna är trygga vid skolan men känner sig inte insatta i skolans antimobbningsarbete och rutiner kring detsamma. Jag har under arbetets gång insett problematikens komplexitet och vikten av att påbörja antimobbningsarbete med yngre elever med för de anpassade arbetssätt. Jag har förvärvat viktiga insikter som jag kommer att ha nytta av inför mitt kommande arbete som lärare.

Innehållsförteckning

1 Inledning	3
1.1 Bakgrund	3
1.2 Syfte och frågeställningar.....	5
1.3 Disposition	5
2 Metodologiska ställningstaganden	6
2.1 Urval och avgränsningar	6
2.2 Kvantitativa och kvalitativa studier.....	8
2.3 Observationer	9
2.4 Kvalitativa intervjuer.....	10
2.5 Objektivitet, reliabilitet, validitet och generaliserbarhet.....	11
2.6 Etiskt förhållningssätt.....	12
3. Begreppsdefinitioner och teoretisk anknytning	14
3.1 Definitioner av mobbning	14
3.2 Tidigare studier och teoretisk anknytning.....	15
3.2.1 Begreppets ursprung och Olweus teori	15
3.2.2 Studier om mobbning	16
3.3 Friends antimobbningsmodell och Likabehandlingsplan.....	18
3.3.1 Friends antimobbningsprogram.....	18
3.3.2 Den undersökta skolans likabehandlingsplan	20
4. Resultat	22
4.1 Skolans antimobbningsmodell	22
4.2 Pedagogernas val av arbetsmetoder	24
4.3 Förankring hos skolpersonalen och eleverna	25
5. Diskussion och reflektion	27
5.1 Frågeställningarna i ett större sammanhang.....	27
5.2 Teoretisk och metodologisk reflektion.....	28
Referenser.....	30
Bilagor.....	33

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Skollagen ställer skarpa krav på att huvudmän i sina skolverksamheter bedriver ett aktivt arbete för att förebygga mobbning och kränkande behandling vid skolan. Ett uttryckt för detta finns i skollagens följande paragraf: *”Utbildningen ska utformas på ett sådant sätt att alla elever tillförsäkras en skolmiljö som präglas av trygghet och studiero”* (Skollagen 2010, 5 kap. 3 §). Att skolverksamheter i lag är ålagda att tillförsäkra alla elever trygghet och studiero är av stor betydelse, för bara i en sådan miljö kan det finnas förutsättningar för all inläring. Just denna paragraf saknar motsvarighet i den tidigare skollagen från 1985. I skollagens sjätte kapitel och i framförallt paragraferna sex-nio lyfts huvudmannens ansvar fram för att det vid skolenheterna bedrivs ett målinriktat arbete för att motverka, förebygga och förhindra att barn och elever utsätts för mobbning och kränkande behandling. Som ett led i detta arbete ska skolor varje år upprätta *”en plan över de åtgärder som behövs för att förebygga och förhindra kränkande behandling av barn och elever. Planen ska innehålla en redogörelse för vilka av dessa åtgärder som avses att påbörjas eller genomföras under det kommande året”* (Skollagen 2010, 6 kap. 8 §). Inte minst av denna anledning kommer jag lite längre fram i det här arbetet att presentera ”min skolas” aktuella likabehandlingsplan.

Massmedia, inte minst Göteborgs-Posten (GP), har flitigt rapporterat om mobbning och kränkande behandling¹. Det relativt sett stora antalet artiklar handlar om mobbning och kränkande behandling i den svenska skolan, exempelvis när skolpersonal vid Balettskolan kränker elever (GP 27 mars 2012), kan delvis förklaras med den pågående tillsynen som Skolinspektionen genomför i Göteborgs Stad. Artiklarna handlar även om skolverksamheter utanför Göteborg som exempelvis ett antal artiklar om internatskolan Lundsberg i Värmland där elever kränker varandra eller om ett fall där en lärare i Varbergs kommun anmälts för kränkningar av en elev (t.ex. GP 4 dec. 2011; 14 feb. 2012). Kungsbacka och Håbo får svidande kritik av Barn- och elevombudet (BEO); vid en skola i Kungsbacka kommun har en elev under lång tid utsatts för kränkningar och Håbo kommun har enligt BEO inte vidtagit åtgärder för att stoppa verbala och fysiska kränkningar av en elev och krävs på drygt 150 000 kronor i skadestånd (GP 14 dec. 2011; 3 okt. 2011 TT).

Skolinspektionens tillsyn under år 2011 visar att sju av tio grundskolor brister i sitt arbete med att förebygga och förhindra kränkande behandling av elever. Ofta saknas redovisningar av resultat av tidigare insatser, beskrivning av det främjande arbetet samt redovisning av ele-

¹ En sökning på ordet *kränkning* på GP:s hemsida, för en period av de senaste tio åren, resulterade i drygt ettusen artiklar. För samma period kom drygt femhundra artiklar på ordet *mobbning*. Merparten av dessa artiklar är skrivna under de senaste fem åren.

vernas delaktighet i arbetet (GP 27 dec. 2011). Det är oroväckande när en skolläkare uppger att *”vart tredje skolbarn har problem med sömn, kamrater, ångest, konflikter och deppighet i sådan grad att det påverkar deras liv”*, barnen mår psykiskt allt sämre, det har skett en *”kraftig ökning under de sista 30 åren”* (GP 2 jan. 2012).

Det har bedrivits relativt omfattande forskning på temat mobbning och kränkande behandling. Det började redan på 1970-talet med Dan Olweus i Stockholm (Frånberg och Wrethander 2011) och Anatol Pikas vid Uppsala universitet (Nordgren 2009). Forskare med olika disciplintillhörighet har lyft fram olika moment, som exempelvis Frånberg (2011), som menar att de tidiga forskningsansatserna fokuserade på pojkar och att forskning bedrevs kring beteenden hos såväl mobbare som den mobbade för att därigenom förklara fenomenet. Enligt Hägglund (1996) har synen på mobbning ändrats så att man delvis kommit bort från ett individperspektiv och i större utsträckning anammat ett perspektiv där man i skolmiljön försökt hitta förklaringar till uppkomsten av mobbning och kränkande behandling. Nilsson (2012) lyfter fram de juridiska aspekterna och skriver bland annat om landets tre myndigheter; Diskrimineringsombudsmannen, BEO vid Skolinspektionen och Barnombudsmannen, som arbetar med att skydda barnens och elevernas intressen utifrån såväl internationell lagstiftning (t.ex. FN:s barnkonvention) som svensk (t.ex. Diskrimineringslagen, Skollagen). Ett temanummer i tidskriften *Magasin 360* (2010, nr 2) handlar om mobbning där ett antal forskare, av vilka några tas upp längre fram i arbetet, ger sin syn på detta fenomen utifrån egen och annan forskning.

Problematik med mobbning och kränkande behandling av barn och elever har även uppmärksamats av Skolinspektionen i såväl en kvalitetsgranskningsrapport (2010) som i beslut tagna inom den regelbundna tillsynen av skolverksamheterna. En annan myndighet, Brottsförebyggande rådet (BRÅ), med sitt övergripande uppdrag att bidra till att brottsligheten minskar och tryggheten ökar i samhället, granskar, analyserar och presenterar i en av sina rapporter aktuell forskning om antimobbningsprogram och dess effekter och finner att antimobbningsprogram kan vara effektiva instrument för att minska mobbning och kränkande behandling vid skolor (2009).

Skolornas förebyggande arbete kommer förhoppningsvis att stärkas av ett projekt vid Skolverket som i samarbete med fjorton högskolor under våren 2012 startar en utbildning mot mobbning och kränkande behandling. I upplägget ingår att två-sex deltagare vid varje skola i projektet deltar i utbildningen. Som bakgrund till den aktuella utbildningen anges Skolverkets granskning från 2009 av de mest förekommande antimobbningsprogram som skolorna tillämpar. Granskningen visar att inget av de granskade programmen fick godkänt (GP 2 jan. 2012).

Jag har med en kortfattad presentation av problematiken kring mobbning och kränkande behandling av barn och elever försökt visa att det är ett viktigt område reglerat även i lag. Det är således av stor betydelse att uppmärksamma detta i skolor och bedriva ett aktivt arbete mot de företeelserna som hårt kan påverka såväl den drabbade som de som drabbar. Konsekvenserna av mobbning och kränkande behandling kan vara allvarliga för alla inblandade samtidigt som de kan vara svåra att förutsäga.

Hur och med vilka metoder en grundskola i Göteborgsområdet, där jag har haft min verksamhetsförlagda utbildning (VFU), väljer att arbeta mot mobbning och kränkande behandling samt hur detta arbete är förankrat hos skolpersonalen är exempel på de frågor som jag bearbetar i det här arbetet.

1.2 Syfte och frågeställningar

Mitt intresse för förebyggande arbete mot mobbning och kränkande behandling gör att jag har viss förförståelse för det fenomen som studeras här. Ett vetenskapligt problem, eller i det här fallet syfte med arbetet, är enligt Bjereld, Demker och Hinnfors (2002) skillnad mellan den förförståelse som vi har och den verklighet så som vi upplever den. Mot bakgrund beskriven i det föregående avsnittet är det övergripande syftet att undersöka:

Hur en grundskola i Göteborgsområdet arbetar mot mobbning och kränkande behandling. Fokus ligger på förhållandena i årskurser förskoleklass till och med årskurs tre.

Syftet bryts ner till följande frågeställningar:

- Har skolan utvecklat egen modell eller använder skolan sig av någon färdig modell?
- Vilka faktorer har påverkat skolans val av en eller flera modeller?
- Hur är modellen eller modellerna förankrade hos skolpersonal och hos aktuella elever?

1.3 Disposition

Vid sidan av det inledande avsnittet där arbetet sätts i sitt sammanhang, redogör jag för syfte och tre frågeställningar i nästkommande avsnitt. Därefter diskuterar jag metodologiska överväganden, presenterar de datainsamlingsmetoder som har varit aktuella här nämligen observationer och kvalitativa intervjuer samt redovisar mitt tillvägagångssätt under insamlingen av empirin. I det aktuella avsnittet förs även en diskussion kring forskningsetiska principer. Efter ett kapitel, där teoretisk anknytning och relevanta studier tas upp, presenteras empiriska underlag insamlat i intervjuer med rektor och skolpersonal samt under observationer. I ett efterföljande kapitel görs en analys av empirin och den diskuteras i förhållande till arbetets tre frågeställningar och relevanta studier. Egna reflektioner avslutar.

2 Metodologiska ställningstaganden

2.1 Urval och avgränsningar

Tre avgränsningar har varit aktuella i det här arbetet. Den första gäller att det endast är en skola belägen i Göteborgsområdet vars arbete mot mobbning och kränkande behandling granskas. Den andra avgränsningen handlar om att det enbart är förebyggande arbete i klasserna förskoleklass upp till och med årskurs tre (F-3) som ligger i fokus. Slutligen avser tredje avgränsning att endast ett antimobbingsprogram tas upp, nämligen Friends modell – denna modell som den aktuella skolan använder sig av.

Att det blev en skola som kom att granskas är ett aktivt val då syftet är att kunna gå mer på djupet än om jag jämfört olika skolor. Jag valde just denna skola eftersom jag, såsom tidigare nämnts, under hela min lärarutbildning hade haft min VFU där. Skolan är en grundskola från förskoleklass upp till och med årskurs nio med drygt femhundra elever och en skolpersonalstyrka på cirka ett femtiotal medarbetare. Skolans vision är att alla ska känna sig trygga och ingen ska behöva bli diskriminerad, trakasserad eller utsatt för kränkande behandling under sin arbetsdag. Det beskrivs också på skolans hemsida att den är öppen för alla och gör alltid sitt bästa för att bygga gemenskap på skolan och är uppmärksam på om det finns tendenser till utanförskap. Utgångspunkten är att både skolan och eleverna kan utvecklas genom skolans samarbete med eleverna och vårdnadshavarna.

Den andra avgränsningen gäller fokus som ligger på skolpersonal som undervisar i F-3. Detta på grund av att jag själv kommer att jobba med dessa åldrar och att jag anser att det är viktigt att arbete mot mobbning och kränkande behandling påbörjas så tidigt som i förskoleklass, allra helst ännu tidigare. Skolans elever har inte intervjuats men deras uppfattning, kring de teman som ryms inom syftet och frågeställningarna, har kunnat observeras under min observation och mina spontana samtal med dem under en temadag på skolan. Pedagogerna som intervjuats jobbar både inne i klassen men har helt eller delvis ansvar för fritidsverksamhet och är ute på skolgården som rastvakter. Min tanke med att intervjua både skolpersonal som jobbar i klasser och inom fritidsverksamheten är att mobbning och kränkande behandling inte bara kan ske på skoltid utan även under den tid eleverna är på fritids.

Urvalet av lärare kan anses vara selektivt och riktat i den bemärkelsen att jag utifrån syftet kontaktat lärare i de lägre årskurserna och tillfrågat om de vill medverka i studien. Urvalet kan också betraktas som ett bekvämlighetsurval eftersom jag under mina VFU perioder träffat samtliga tillfrågade lärare och även skolans rektor. Just den aspekten kan vara problematisk

och kan påverka studiens utfall om förberedande och efterföljande arbetsmoment inte sköts på ett adekvat sätt (Esaiasson m.fl. 2007, Kvale 1997). Deniz och Perdikaris (2000) har uppmärksammat metodologiska frågor i studier där forskare haft täta band till den studerade gruppen och konstaterat att det kan bli svårt att förbli neutral och hålla distans till de man studerar. Jag har varit medveten om dessa frågor och har dels beaktat forskningsetiska principer framtagna av Vetenskapsrådet (2002), dels sett till att konstruera intervjufrågor (finns som bilaga) och även analysera innehållet i deras svar på sådana sätt att min bekantskap med lärare och med rektor inte skulle ha negativ inverkan på mina respondenters svar. Återkommande kontakt och handledning av en forskare, min handledare, har utgjort en ytterligare säkring i mina ambitioner att presentera en saklig, objektiv och opartisk studie. Jag återkommer till och behandlar dessa aspekter lite längre fram i arbetet.

Antalet respondenter som man ska intervjuja inom ramen för en studie är alltid svårt att avgöra. Ett rimligt antagande som Kvale och Brinkmann (2009) har är att denna fråga beror på studiens syfte och frågeställningar. Principen är egentligen att man ska intervjuja så många som behövs tills man har fått svar på sina forskningsfrågor och uppnått informationsmättnaden. Begränsningar som varit aktuella här är dels tiden för studiens genomförande dels det begränsade antalet lärare i de årskurser som jag valt att fokusera. Sammanlagt åtta lärare kontaktades och samtliga ville vara med men en lärare kunde på grund av sin sjukdom inte medverka. Fyra av pedagogerna har jobbat mer än femton år som lärare, en har jobbat åtta år och två pedagoger är nyutexaminerade och har jobbat på skolan ett år. Dessa båda nyutexaminerade har tidigare jobbat vid andra skolor som extra resurs. Dessutom har skolans rektor intervjuats. Rektorn har också lärarutbildning och har tidigare arbetat som lärare under tjugo år och som rektor i fyra år. Merparten av tiden har rektorn varit anställd på den aktuella skolan.

Slutligen handlar tredje avgränsning om att bara ett antimobbingsprogram presenteras. Skolans arbete mot mobbning och kränkande behandling är, som tidigare omnämnts, inspirerat av tankegångarna utvecklade av stiftelsen Friends och deras antimobbingsprogram som också är en av de åtta antimobbingsmodeller som granskades av Skolverket år 2009. Enligt Friends hemsida beskriver de sig som den största organisationen i Sverige som arbetar mot mobbning vid skolan. Utbildningar riktade till grundskolan involverar både skolpersonal och elever samt även vårdnadshavare om skolan vill. Grundpaketet innehåller personalutbildning på fyra timmar och inkluderar föreläsningar, diskussioner och övningar i syfte att ge ökad kunskap kring diskriminerings- och skollag, analysera och utveckla skolans likabehandlingsarbete, ge kunskap och verktyg för att förstå förekomsten av kränkningar samt att lyfta arbete med eleven-gagemang och kompisstödjararbete. I grundpaketet ingår också en föreställning som spelas

upp i klassrum för elever för att inspirera, väcka känslor och engagemang samt ge grund för vidare diskussion. Tredje delen i paketet är kompisstödjarutbildning för elever från årskurs tre och uppåt. Syftet är att kompisstödjarna blir stärkta i sina roller, att få veta att alla kan göra skillnad på sitt sätt, få uppmuntran och konkreta tips för det fortsatta arbetet (www.friends.se).

I det kommande redovisar jag mina metodologiska överväganden och de datainsamlingsmetoder som varit aktuella här samt hur det praktiska genomförandet sett ut.

2.2 Kvantitativa och kvalitativa studier

Ett flertal forskare (t.ex. Kvale och Brinkmann 2009, Repstad 1999, Stukát 2005) menar att det finns flera fördelar med att i en och samma studie använda olika datainsamlingsmetoder för att få en så heltäckande bild som det bara går att få kring ett socialt fenomen som för tillfället studeras. Ett sådant förfarande kallas metodtriangulering och är numera vanligt förekommande arbetssätt inom de flesta vetenskapliga discipliner. Min metodtriangulering handlar om att jag vid sidan av dokumentstudier använt även intervjuer och observationer. Det finns också teoritriangulering med innebörden att flera kompletterande teoretiska ansatser används som hjälp såväl före datainsamlingen som att strukturera och förklara den insamlade empirin.

Under årens lopp har många (t.ex. Bjereld, Demker och Hinnfors 2002, Bryman 1997, Trost 2005) jämfört och diskuterat skillnader mellan kvantitativ och kvalitativ forskning eller bättre sagt, skillnader och likheter mellan kvantitativt respektive kvalitativt betonade datainsamlingsmetoder. Nuförtiden råder det bred enighet om att det egentligen inte finns någon reell motsättning mellan dessa två sätt att bedriva forskning på. I de fall när motsättningar dyker upp brukar det handla om gamla dispyter mellan positivistiska (naturvetenskapernas betoning på kvantitativt angreppssätt) och hermeneutiska principer (samhälls- och beteendevetenskapernas betoning på det kvalitativa). Numera väljer många forskare, till vilka även Bjereld, Demker och Hinnfors (2002) ansluter sig, att betrakta denna motsättning som föråldrad.

Kvantitativa studier beskrivs i litteraturen som en forskningsprocess under vilken forskare samlar in kvantitativa fakta med kvalitativa datainsamlingsmetoder, oftast olika survey- och enkätundersökningar riktade till en större population, som sedan analyseras i syfte att hitta ett generellt mönster som kan vara applicerbart på en större mängd människor (t.ex. Davidson och Patel 2003, Sukát 2005).

Till skillnad från det kvantitativa angreppssättet utmärker sig det kvalitativa av att forskare eftersträvar kvalitativ tolkning och djupare förståelse av det studerade fenomenet och använder sig mestadels av intervjuer och kvalitativa observationer (Stukát 2005). I en kvalitativt uppbyggd studie jobbar man med färre undersökningsenheter, det vill säga med färre intervjupersoner än vad man skulle ha gjort i en kvantitativ studie. Denna gränsdragning är viktig att känna till för att utifrån ett arbetes syfte och frågeställningar välja de mest lämpade datainsamlingsmetoder (Denscombe 2009).

Syfte och frågeställningar i det här arbetet har determinerat valet av kvalitativa angreppssätt; observationer och intervjuer. Jag vill också nämna att jag har genomfört en mindre kvalitativ dokumentstudie i betydelsen att jag har gått igenom skolans likabehandlingsplan, letat information om Friends eftersom skolan samarbetar med Friends samt gjort en dokumentstudie av ett antal relevanta texter som i någon bemärkelse handlar om antimobbningsarbete. Jag väljer här att mer ingående presentera de två datainsamlingsmetoder som varit centrala i arbetet – observationer och intervjuer.

2.3 Observationer

Syftet med alla observationer är att uppfatta verklighet så som de observerade sociala aktörerna själva upplever. Det finns flera sätt att genomföra observationer och de kallas olika beroende på hur pass aktiv forskare är i processen. Således finns det deltagande observation, fältobservation, kvalitativ observation, direkt observation, iakttagande observation m.m. (Esaiasson m.fl. 2007). Under en deltagande observation samlar man in data samtidigt som man befinner sig i den miljö som för tillfället studeras. Här observeras deltagarnas såväl verbala som icke verbala kommunikation, det vill säga både det som det samtalas kring och på vilka sätt sådana samtal sker (Ejvegård 2003).

En av fördelarna med deltagande observation, som Ejvegård (2003) lyfter fram är att forskare har möjlighet att gå på djupet vilket skapar bättre förutsättningar att verkligen förstå det man för tillfället studerar. En nackdel kan dock vara att man lätt känslomässigt kan vara involverad. I ett sådant läge kan det vara svårt att hålla distans och leverera en objektiv beskrivning. Som forskare måste man vara medveten om att de som studeras tenderar till att bete sig annorlunda när de utsatts för observation av en utomstående. Av den anledningen är det av stor betydelse att skapa ett förtroendefullt klimat mellan deltagare och forskare, något som jag anser att jag har lyckats med inte minst då jag tidigare varit vid skolan på VFU och är i viss utsträckning känd av eleverna. Som metod är observationer krävande då det förväntas av forskaren att *se* vad som sker, *höra* hur och kring vad det samtalas och *fråga* för att få bättre

förståelse kring den studerade situationen. En svårighet med observationer som metod är vad som brukar kallas selektiv blindhet, det vill säga att forskare, beroende på tidigare erfarenheter, upplevelser och sin bakgrund, i första hand ser det som man är intresserad av (Henriksson och Månsson 1996). Därför har mina observationer varit strukturerade på så sätt att jag har försökt följa deltagare bara när det här arbetets syfte och frågeställningar berörts i någon bemärkelse.

Rent konkret har mitt empiriska arbete således inletts med en observation av skolans så kallade Värdegrundsdag som bland annat innehållit aktiviteter avsedda att hos barn och elever utveckla känslor för gemenskap och tillhörighet. Dagen var upplagd så att barn och elever i F-3 först tittade på en film. Det var olika filmer anpassade till deras utveckling, förutsättningar och deras förståelseförmåga. Syftet med filmerna var att visa barn och elever att det alltid lönar sig att bli en god människa som vill och kan ta hand om sin omgivning. Efter att de sett filmen var det en diskussion kring filmens budskap. Pedagogerna hade förberett frågorna kring filmens handling och hur filmens huvudperson ändrade sig från att ha varit en elak tjuv till att vara snäll och omtyckt av tre små flickor. Jag följde eleverna i årskurs två och lyssnade på deras diskussion om filmen. Eleverna berättade sinsemellan att de gillade filmen, många hade sett den sedan tidigare men var glada över att se den igen. De gillade även att prata om filmen och hade möjlighet att reflektera över filmens handling. Under Värdegrundsdagen fick eleverna en trivselenkät att fylla i under en pedagogs vägledning. Enkätfrågorna handlade om hur elever trivs på skolan, hur de trivs i klassen och på skolgården. Det fanns även frågor där eleverna skulle svara om det är obehagligt att använda skolans toaletter och hur de upplever omklädningsrummet i samband med undervisningen i idrott och hälsa.

Elevernas diskussion, relaterad till min studies syfte och frågeställningar här, presenteras i resultatredovisningen och sätts därefter i ett bredare sammanhang i analysavsnittet ihop med resultat från intervjuer med skolans rektor och pedagoger.

2.4 Kvalitativa intervjuer

Det vanligaste förfarandet vid intervjuer är enligt Ejvegård (2003) att en intervjuare frågar ut en respondent i taget. I fall man inte använder sig av en bandspelare för ljudupptagning ska man helst under intervjuens gång föra anteckningar. Om anteckningarna förs ska det göras kortfattat under intervjun och renskrivas i direkt anslutning efter intervjuer eftersom *"för varje timma som går efter intervjun bleknar minnet"* (Ejvegård 2003:50). Jag har under alla intervjuer fört anteckningar som senare renskrivits och legat som underlag inför det fortsatta analysarbetet. Att anteckna under intervjuer kan störa samtalssituation men genom att vara

förbered på frågorna och bara göra korta anteckningar i form av stödord har jag lyckat att i mina intervjuer avvärja risken att det skapas en onaturlig stämning under själva intervjun.

Det som bland annat kännetecknar kvalitativa intervjuer är enkla och raka frågor som i en optimal intervjusituation leder till relevanta svar. Syftet med kvalitativa intervjuer är att få förståelse kring hur den intervjuade resonerar kring forskningsfrågor. Det är den intervjuades tankegångar och erfarenheter som man som forskare försöker komma åt. En av grundförutsättningarna för en lyckad intervju är en nyfiken intervjuare som ställer väl förbereda frågor och följdfrågor för att verkligen förstå den intervjuades egna verklighet (Johansson och Svedner 2010, Kvale 1997, Starrin och Renck 1996, Trost 2005). Esaiasson m.fl. (2007) ser som samtalsintervjuns främsta mål att intervjupersonernas resonemang samlas in för att sedan utgöra stoft för en kvalitativ analys. Kvale (1997:32) beskriver syftet med den kvalitativa forskningsintervjun som *”att förstå ämnen från livsvärlden ur den intervjuades eget perspektiv”*.

Studiens syfte bestämmer hur många respondenter som ska intervjuas. Det är svårt att i början av en studie avgöra hur många intervjuer räcker för att uppnå mättnaden, det vill säga att få svar på alla aktuella frågeställningar. I idealfall innebär det att man intervjuar så många som behövs tills det kan konstateras att alla forskningsfrågor behandlats på ett sådant sätt att nya intervjupersoner inte skulle kunna tillföra någon ny information. Grundförutsättning för samtalsintervjuer är öppna frågor konstruerade på ett sådant sätt som skapar förutsättningar för samtal och dialog kring arbetets centrala frågeställningar snarare än för utfrågning. Pedagogerna och rektor fick frågorna i förväg och kunde därigenom förbereda sig inför samtalet. Två lärare, som fick förhinder, valde ändå att besvara frågor via e-mail. Intervjufrågor till lärare och rektor var ganska likartade (finns som bilaga) och kretsade givetvis kring arbetets syfte och frågeställningar. Frågorna öppnade möjlighet för de intervjuade att utveckla olika långa resonemang kring de teman som intervjuer täckte. Varje intervju tog en dryg halv timma. Det var enskilda intervjuer och samtliga genomfördes i ett grupprum vid skolan.

2.5 Objektivitet, reliabilitet, validitet och generaliserbarhet

Redan Myrdal (1968) uppmärksammade problematiken med att varje samhällsundersökning kan komma att bli determinerad av forskarens olika bakgrund samt den egna och den vetenskapliga traditionen som forskare hör till. Att en vetenskaplig studie ska uppfylla de högt ställda krav på objektivitet är således något som sedan länge diskuteras inte minst inom samhällsvetenskaperna (t.ex. Bergström 1976, Swedner 1978, Esaiasson m.fl. 2007). En objektiv studie förväntas vara tillförlitlig och opartisk grundad i vetenskaplig praxis som minimerar forskarens godtyckliga tolkning av det studerade fenomenet.

En relevant fråga i sammanhanget är om man överhuvudtaget kan åstadkomma en objektiv framställning fri från sina egna värderingar. Vår bakgrund och våra värderingar är ofrånkomligt ständigt närvarande under hela studiens genomförande. Det är viktigt att eftersträva objektivitet samtidigt som man måste vara medveten om att det är svårt, för att inte säga omöjligt, att uppnå en fullständig objektivitet. Inte minst av den anledningen är det viktigt, vilket jag gjort, att noga redovisa egna datainsamlingsmetoder, empiriinsamling och tolkning av densamma. Oavsett om man använder en eller flera datainsamlingsmetoder aktualiseras alltid relevanta frågor kring studiens reliabilitet, dess validitet och generaliserbarhet. Vad handlar då de här begreppen om?

Enligt Stukát (2005) handlar reliabilitet om studiens tillförlitlighet och kvalitet. I varje studie finns det alltid en risk att forskare inte gör adekvata tolkningar av insamlad empiri. Svårigheter kan ligga i att respondenter kan uppfatta frågor på ett sätt som forskare inte har tänkt och därmed svarar egentligen på fel frågor. En stor del av de här riskerna kan avvärjas genom att man ställer följdfrågor vid minsta misstanke om att det finns en diskrepans mellan forskares egna tankegångar kring vissa frågor och respondenternas resonemang kring desamma. Validitet påminner om reliabilitet och handlar om att tillförsäkra sig att man undersöker det man avsett att undersöka. Det är en delikat uppgift som forskare ställs inför när det gäller att avgöra huruvida respondenternas svar är ärliga. Att en respondent avger ett oärligt svar kan bero på att respondenten väljer att svara på ett sätt som hon/han tycker att forskaren vill att de ska svara. Likväl kan det bero på att respondenten av någon anledning inte vill avslöja det man kan eller kanske det man inte kan och av den anledningen levererar en osann utsago. Ett tillåtande samtalsklimat under intervjuer och en förtroendefull relation mellan den som intervjuar och de som är intervjuade kan eliminera en hel del av denna problematik.

Generaliserbarhet handlar om studiens giltighet. Det som i princip kännetecknar alla kvalitativa studier är att de utgår ifrån ett begränsat underlag som lämnar begränsat utrymme för någon större generaliserbarhet (Stukát 2005). Mina respondenters utsagor beskriver förhållandena inom det granskade området på den aktuella skolan och är som sådana endast giltiga för den skolan. Detta utesluter dock inte nytta för andra skolverksamheter att känna till hur man kan arbeta med de här frågorna.

2.6 Etiskt förhållningssätt

Jag har beaktat Vetenskapsrådets (2002) forskningsetiska principer framtagna för forskning inom samhällsvetenskap och humaniora. Vid sidan av ett antal rekommendationer presenteras

i den skriften fyra huvudkrav som forskare måste ta hänsyn till både före, under och efter genomförandet av det empiriska arbetet, med andra ord – under hela forskningsprocessen, från början till slut. Det första kravet, *informationskravet*, innebär i korthet att jag har informerat deltagare om vad syftet med det aktuella arbetet är. Jag har också informerat att medverkan sker under högst frivilliga former som inbegriper att de äger rätt att, utan att ange skäl, när som helst under forskningsgången avbryta sin medverkan. Det är även önskvärt, vilket jag också gjort, att upplysa deltagarna om dels hur forskningen kommer att redovisas, dels hur de som är intresserade kan ta del av forskningsresultatet.

Samtyckeskravet innebär att forskaren är ålagd att alltid skaffa sig deltagarnas samtycke, skriftligt eller muntligt så som skett i min studie. *Samtyckeskravet* inkluderar även deltagarnas rätt att påverka tid och plats för intervjuer. Jag har tagit del av deltagarnas synpunkter och förlagt intervjuer mellan två undervisningspass vid den aktuella skolan. *Konfidentialitetskravet* hänför sig till deltagarnas rätt till anonymitet. Jag har eftersträvat att utomstående inte ska utifrån beskrivningar och resultatet kunna utläsa deltagarnas utsagor. Ett ytterligare steg i denna anonymitetsambition är att varken skolans eller pedagogernas riktiga namn förekommer i den löpande texten. Slutligen handlar *nyttjandekravet* att de insamlade uppgifter endast kommer att användas i syfte att få empiriskt underlag för mitt examensarbete.

3. Begreppsdefinitioner och teoretisk anknytning

Det här kapitlet är relativt omfattande och innehåller ett antal avsnitt som syftar till att rama in arbetet i ett större sammanhang. Forskning (t.ex. Höiby 2004) har betonat betydelsen av skolans tydliga och funktionella antimobbingsplaner för ett effektivt arbete mot mobbning.

Därför presenterar jag här skolans likabehandlingsplan och Friends antimobbingsmodell som skolan använder sig av. Därefter definieras begreppet mobbning och kränkande behandling både utifrån aktuell lagstiftning och utifrån forskning. I efterföljande avsnitt presenteras några studier om mobbning och kränkande behandling samt Olweus teoretiska modell.

3.1 Definitioner av mobbning

Enligt Frånberg och Wrethander (2011) har begreppet mobbning under de senaste åren fått en vidgad betydelse och inkluderar numera både fysiska och psykiska handlingar som inbegriper såväl fysiska slag som ryktesspridningar och utfrysning. Frånberg (2011) konstaterar att begreppet mobbning i skollagen och annan skollagstiftning ersatts med begreppet kränkning, kränkande behandling, trakasserier och diskriminering. Som huvudskälet till detta anser hon är lagstiftarnas inställning att handlingen inte behöver pågå under längre tid för att den ska bryta mot lagen. En annan viktig aspekt i det är att man utgår ifrån att det är den som anser sig vara kränkt som bestämmer om en sådan handling är kränkning. Skillnaden mellan mobbning och kränkning är att mobbningen brukar pågå under en längre tid medan kränkningen kan ske bara en gång för att betraktas som kränkning. Larsson (2000:21) betraktar mobbning *”som av aggressivitet framkallade, systematiskt upprepade kroppsliga eller känslomässiga kränkningar av en person som har en svagare social position i den grupp han tillhör än den har som kränker. Mobbarens uppsåt är att skada”*.

Kränkande behandling definieras i skollagen (6 kap. 3 §) som *”ett uppträdande som utan att vara diskriminering enligt diskrimineringslagen (2008:567) kränker ett barns eller en elevs värdighet”*. Med tanke på att det råder nolltolerans mot diskriminering, trakasserier och kränkande behandling har man som elev laggrundad rättighet att slippa bli mobbad i skolan. Inte minst av den anledningen är det av stor betydelse att även i forskningssammanhang uppmärksamma kränkningarnas förekomst i skolan för att genom ökad kunskap kunna förebygga den.

Det är intressant hur lagstiftaren resonerat i förarbetena till skollagens kapitel 6, Åtgärder mot kränkande behandling. I propositioner (2005/06:38, 2007/08:95) lyfts fram att ett uppträdande, som av den som utsätts för det upplevs som kränkning, inte behöver ha någon diskrimineringsgrund. Istället avses mobbning och liknande beteenden som exempelvis kan vara glåpord om övervikt, hårfärg eller att en elev råkar vara en ”plugghäst”. Kränkande behand-

ling kan anses ha förekommit utan att den som mobbar hänvisar till någon specifik egenskap hos den som kränks. Att till exempel knuffa eller rycka någon i håret eller sätta krokben kan i lagens mening anses som kränkande behandling. Här ingår också olika psykiska kränkningar såsom utfrysning.

3.2 Tidigare studier och teoretisk anknytning

I det här avsnittet presenteras relevant forskning om mobbning och kränkande behandling samt styrdokuments bestämmelser kring detsamma. Inledningsvis ger jag en kort historisk tillbakablick kring begreppet mobbning för att därefter presentera en del studier som behandlar mobbning och slutligen visar jag hur begreppet definieras i styrdokument.

3.2.1 Begreppets ursprung och Olweus teori

Forskare har påpekat att begreppet mobbning och även kränkande behandling inte alltid är så väldefinierade (Frånberg och Gill 2009). Enligt Nordgren (2009) introducerades begreppet mobbning för drygt fyrtio år sedan i Dagens Nyheter. Begreppet kommer från engelskans ”mob” som i fri översättning betyder folkmassa, pöbel. Innan begreppet fick sitt fotfäste i anslutning till förhållandena vid skolor har det dessförinnan nästan uteslutande används i vetenskapigt bruk, främst inom socialpsykologi som beteckning för aggressiva beteenden hos folkmassor samt inom etnologi. Under 1970-talet försvenskades det engelska ordet ”mob” till begreppet mobbning som kom att handla om gruppvåld och avvikande beteenden.

Frånberg och Wrethander (2011) anser att Dan Olweus är en av de främsta experter när det gäller forskning om mobbning även i internationella sammanhang. I sin uppmärksammade och på sätt och vis banbrytande avhandling från 1973 om mobbning studerade han pojkar vid Storstockholms skolor. Olweus kommer fram till slutsatsen att den som mobbar brukar uppvisa ett aggressivt beteende, hög självkänsla och något lägre medkänsla. Detta beteende kan delvis förklaras av händelserna under uppväxten. Med utgångspunkt i sin avhandling utvecklade han ett antimobbningsprogram; Olweusprogrammet. Utvärderingar av detta program i USA, där det använts under flera år, visar på programmets dokumenterade positiva effekter.

Olweus beskriver i sina arbeten (1991; 2010) två aktörer i en mobbningssituation; den mobbade och den som mobbar. Den mobbade uppvisar inte aggressiva drag utan brukar ha svag självbild, har lätt att gråta i utsatta lägen och är i allmänhet inte populär bland klassens övriga elever. Det som kännetecknar den som mobbar är att en sådan individ är aggressiv, vill framstå som självsäker och är populär bland andra elever. Vid sidan av de två kategorierna har Olweus även identifierat en tredje kategori så kallat bully-victims, oftast pojkar, som både är mobbare och de som utsätts för mobbning. Denna både-och kategori elever är, enligt Olweus

och Sohlberg (2007), vanligare bland eleverna i lägre årskurserna. Olweus (1991) hävdar att barnens uppväxtmiljö i familjen har betydelsen i fall barnet utvecklar sina aggressiva drag. Om en sådan miljö präglas av ett kärlekslöst förhållande familjemedlemmar emellan vid bruk av psykiska och fysiska bestraffningsmetoder ökar risker för att barnet blir aggressivt och mobbar andra barn i sin omgivning. Olweus m.fl. (2010) är noga med att påpeka att det inte finns någon genetisk predisposition för att bli mobbare eller den som utsätts för mobbning utan att uppkomsten av ett mobbningsfall till stor del också beror av förhållandena i individens sociala miljö. Det är viktigt att omgivningen reagerar på ett adekvat sätt och ge stöd till båda parter så att mobbningen upphör.

3.2.2 Studier om mobbning

Nordgren (2009) lyfter fram den Estlandfödde mobbningsforskaren Anatol Pikas, numera verksam i Sverige, som ytterligare en expert inom det forskningsfältet. Han genomförde sina banbrytande studier vid Uppsala universitet där han studerade mobbning vid skolor i Uppsala. Utifrån den erfarenheten började Pikas anordna kurser i pedagogik som gick ut på att studenterna fick skriva om egna erfarenheter kring mobbning i skolan. Grundbulten i Pikas teori är att ett genuint samarbete mellan skolpersonal, föräldrar och elever kan leda till ett framgångsrikt arbete mot mobbning i skolsammanhang.

Mobbningsforskare har sysselsatt sig med frågan att hitta förklaringar till fenomenet mobbning. Som jag nämnde i inledningskapitlet har Hägglund (1996) lyft fram en intressant aspekt i betydelsen att perspektiv på mobbning har kommit bort från ett individperspektiv och istället allt mer kommit att fokusera ett skolmiljöperspektiv. Forskare undersökte mobbares och offers individuella egenskaper och uppväxtmiljön och i denna skärningspunkt försökt förstå uppkomsten av mobbning. Individens låga självförtroende (den som blir mobbad) och olika aggressivitetstryningar (hos den som mobbar) ansågs vara de egenskaper som leder till mobbning. Mobbningsforskningen har utpekat skolans sociala miljö, präglad bland annat av olika makthierarkier, som en viktig riskfaktor för uppkomsten av mobbning.

Genom att följa ett mobbningsfall och en utsatt elev lyckas Larsson (2000) visa att mobbning är en våldsutövning i syfte att skada, nedvärdera och förtrycka offret. I hennes berättelse får vi följa en elev som varit mobbad under större delen av sin grundskoletid. Följderna av denna mobbning var så svåra att eleven till slut inte kunde fullfölja sina gymnasiestudier trots att han gick om både ettan och tvåan. Skolor vidtog inte tillräckliga åtgärder för att få slut på mobbning och kränkningar. Skolpersonal ansåg att det var eleven själv som orsakat till att han blivit mobbad. Utifrån detta mobbningsfall förklaras det vad mobbning är och hur man ska känna igen den. Studien innehåller också flera andra exempel och konkreta förslag kring hur mobb-

ning och kränkningar ska förebyggas och motarbetas. I en artikel i GP (1 feb. 2011) uppmärksammas att skolpersonal måste arbeta kontinuerligt för att motverka mobbning och kränkande behandling. I samma text slås det fast att det inte finns några enkla modeller som visar hur ett sådant arbete bäst skulle bedrivas utan det är skolans uppgift att utifrån de speciella förhållandena på varje skola utveckla mest fungerande modeller för just den skolan.

På senare år har forskning (Dunkels 2009) kommit allt mer att uppmärksamma de kränkningar som barn och elever utsätts via elektroniska medier. Nätet kan bidra till att gränsen mellan skolan och fritiden suddas ut vilket gör att mobbning och kränkningar pågår även under tid då den mobbade inte fysiskt befinner sig i samma rum som de som mobbar. Detta ställer krav på att skolpersonal har rutiner för att uppmärksamma detta relativt nya mobbningssätt.

Skolinspektionen (2010) har i en rapport redovisat resultat från granskningen av femtio grundskolors arbete mot trakasserier och kränkande behandling. En del av de granskade skolorna hade tidigare fått kritik av Skolinspektionen och den andra delen utgörs av de skolor som utmärkt sig med ett positivt arbete med värdegrundsfrågor. Rapporten är kvalitativ vilket innebär att den inte har för avsikt att ge en generell bild av förhållandena vid skolorna avseende deras arbete mot mobbning och kränkande behandling. Ändå är Skolinspektionens förhoppning att rapporten kan vara till nytta inte bara för de granskade skolorna utan även för andra skolor. Skolbesök visar att många elever känner sig trygga och trivs i skolan. Detta gäller såväl de skolor som fått kritik som de skolor som tidigare haft ett bra antimobbningsarbete. Samtidigt förekommer det kränkningar av elever vid de granskade skolorna som skolorna i varierande utsträckning klarar av. Det är, påpekar Skolinspektionen, särskilt allvarligt att det förekommer att skolpersonal kränker eleverna. Under skolbesök framkommer också att det fanns få eller inga vuxna på elevernas raster och annan schemafri tid. I de fall då rastvaktsscheman fanns följdes de inte alltid.

Det fanns skolor med elever som kompisstödare men kvalitet på det arbetet var varierande. Vissa kompisstödare berättade att det var deras ansvar att lösa konflikter. Skolinspektionen är nog med att påpeka att det alltid är de vuxnas ansvar att förhindra kränkande behandling samt lösa konflikter när de uppstår. När eleverna inte har förtroendet för de vuxnas förmåga och vilja att hantera konflikter kan detta leda till att eleverna ta på sig rollen att lösa detta. Några skolor brister i sitt ansvar och kartlägger inte de riskmiljöer i skolan där mobbning och kränkandebehandling kan uppstå. Skolpersonal vid vissa skolor reflekterade inte över egna normer och förhållningssätt.

Skolinspektionens (2010) rekommendationer handlar om att de skolor som inte har planer och rutiner för att förebygga och förhindra mobbning och kränkande behandling ska upprätta sådana planer. De skolor som har rutiner måste förvissa sig om att dessa rutiner följs. Vuxennärvaron under elevers raster och annan lektionsfri tid behöver säkerställas. Skolorna behöver även förstärka sitt arbete så att eleverna har förtroende för vuxnas vilja och förmåga att hantera situationer när mobbning och kränkningar uppstår. Ytterligare en rekommendation till skolorna var att de i större utsträckning ska involvera eleverna i värdegrundsarbetet på skolan. De skolor som använder elever som kompisstödare ska se till att tydligt klargöra vad det är som ingår i det uppdraget samt att det alltid är de vuxna som har ett ansvar att hantera mobbnings- och kränkningssituationer. Avslutningsvis påpekar Skolinspektionen att det är viktigt för skolorna att reflektera över de rådande normer som finns på skolor samt att utveckla uppföljningsrutiner som ett led i utvecklingsarbetet.

Sammanfattningsvis visar forskning att mobbning uppstår när gynnsamma förutsättningar för dess uppkomst finns vid skolor. Här handlar det om aktörernas egenskaper som är föränderliga beroende på hur elevers omgivning, pedagoger och skolledning, agerar. Ett förebyggande arbete är viktigt men också att man har rutiner att hantera situationer när mobbning blir ett faktum. I antimobbningsarbete ska alla aktörer vid skolan vara involverade men även i de fall där elever finns som kamratstödare är det alltid så att vuxna vid skolor har det övergripande ansvaret för skolans antimobbningsarbete.

3.3 Friends antimobbningsmodell och Likabehandlingsplan

3.3.1 Friends antimobbningsprogram

I sin presentation av Friends antimobbningsprogram som Frånberg och Wrethander (2009) gjort för Skolverkets räkning skriver de att Friends startades år 1997. Det var Sara Damber som startade verksamheten utifrån egna erfarenheter av att vara utsatt för mobbning vid skolan. Friends är numera en stiftelse som har lokala avdelningar i flera städer inklusive Göteborg. Målet för stiftelsens arbete är att minska mobbningen vid skolorna och kränkande behandling ute i samhället. Fokus ligger på förebyggande arbete och att man i skolor utbildar elever till att fungera som så kallade kompisstödare. Som ett led i förebyggande arbete ska det vid skolor finnas en vuxengrupp med representanter för elevhälsan, skolledning och skolpersonal som aktivt arbetar mot mobbning och kränkande behandling och som träffas med viss periodicitet. I gruppens ansvarsområden ingår bland annat att fungera som ett stöd åt kompisstödarna. Dessutom ska gruppen ansvara för att göra en kartläggning kring förekomsten av mobbning och kränkande behandling på skolan samt att ha beredskap till att hantera fall av mobbning och kränkningar. Klassens elever väljer två kompisstödare som förväntas

visa att man är en bra kompis och att man har gott uppförande. Det är kompisstödarna som ska tala om för någon vuxen på skolan om de märker att det finns elever som mår dåligt, som känner sig mobbad eller kränkt. Enligt Friends ska det alltid vara de vuxna på skolan och inte kompisstödare som har det formella ansvaret att hantera uppkomna mobbningsfall.

I Frånbergs och Wrethanders (2009) sammanfattning av den kritik som riktats mot Friends antimobbingsprogram tar de upp att modellen förutsätter användning av elever som kompisstödare. Det är ett uppdrag som eleverna kan uppleva som svårt och jobbigt. Eleverna kan också känna press på sig att de i andra elevers och i skolpersonalens ögon måste vara duktiga elever och goda kamrater. Dessutom tillkommer ett riskmoment med detta upplägg som kan leda till att kompisstödare kan missbruka sitt uppdrag på ett sådant sätt att han eller hon lättare kan ha kontroll över sina klasskamrater. Ytterligare en allvarlig kritik riktad mot programmet handlar om att det förutsätts att skolpersonalen ska vänta med att kontakta vårdnadshavare när ett misstänkt mobbningsfall uppstår. Detta strider mot bestämmelserna i skollagen.

Till följd av Skolverkets granskning år 2009, skriver Friends på sin hemsida att de nu efter en egen utredning ändrar sitt arbete med elever som kompisstödare. Syftet är dels att valen av kompisstödare går rätt till, dels att eliminera risken att elever kan känna sig tyngda av ett för stort ansvar, eller som Camilla Tuneberg, Chef utbildning på Friends förklarar: *"Vår utredning visade att arbetet med kompisstödare på de allra flesta skolor fungerar bra, men även att kompisstödarmodellen kan innebära risker. Därför väljer vi att nu göra förändringar i riktlinjerna till de skolor som arbetar med Friends."* Förändringarna innebär att Friends tydligt avråder skolor att använda kompisstödare i akuta insatser mot mobbning samtidigt är det möjligt att ha fler kompisstödare i varje klass under förutsättning att det finns ett uttalat vuxenansvar samt en viss trygghet i klasserna. Sammanfattningsvis skriver Friends att deras olika utbildningar är förankrade i aktuell forskning om kränkningar, forskning om skolstrukturer, normer och grupprocesser. Dessutom är de förankrade i lagstiftning som reglerar skolans uppdrag. De tror inte på någon universell metod som passar alla eftersom mobbning är en komplicerad företeelse (www.friends.se).

Enligt Nordgren (2009:113) finns det inte några teoretiska utgångspunkter som är *"explicit framskrivna för Friends program"* men att hänvisningar görs till bland andra Olweus och Pikas. Därför är deras teoretiska resonemang presenterade i tidigare avsnitt med fokus på Olweus teori.

3.3.2 Den undersökta skolans likabehandlingsplan

Skolan skriver i sin senaste likabehandlingsplan att den har följt skolagens krav om att varje år upprätta två planer för likabehandlingsarbete, en enligt 16 § i diskrimineringslagen och en enligt 14a kap. 8 § i skollagen. Planerna har förts samman till en likabehandlingsplan. För att få förståelse för vad som behöver göras för att förebygga och motverka mobbning och kränkande behandling genomför skolan varje år en nulägeskartläggning. Detta sker genom regelbundna samtal med skolans så kallade kompisstödjare och elevråd för att få informationen om hur stämningen bland eleverna på skolan är. Ansvariga för genomförandet av dessa intervjuer är skolpersonal som jobbar med kompisstödjarna och elevrådet. Dessutom görs en trivselenkät på våren som eleverna kan besvara via skolans webbplattform. Ansvariga för genomförandet är rektor och skolpersonal som jobbar med kompisstödjarna. Även skolpersonalen fyller i en enkät om hur de ser på och upplever likabehandlingsarbetet vid skolan. Efter varje kartläggning ska resultatet analyseras och åtgärder sättas in.

I likabehandlingsplanen anges också att all skolpersonal ständigt ska arbeta med att göra eleverna medvetna om alla människors lika värde och att de vuxna ska bemöta varje enskild elev förutsättningslöst, icke värderande och icke generaliserande. Skolans främjande arbete bygger på att vårdnadshavarna får kännedom om skolans likabehandlingsplan genom ett utskick vid höstterminen. Det tas även upp på höstens föräldramöten. Det är rektors och pedagogers ansvar att eleverna tar del av och förstår innebörden av likabehandlingsplanen. Personal och elever arbetar kontinuerligt med att trivselreglerna hålls levande och följs upp. Skolans kompisstödjare träffas och arbetar fram olika främjande uppgifter för att stärka klassammanställningen samt arbete mot kränkande behandling. Det är vuxennärvaro under raster och i elevernas uppehållsrum. Skolan tillämpar pedagogiska måltider i syfte att skapa lugn och ro i matsalen. Personalen har möjlighet att samtala med elever och se till att ingen sitter ensam. Varje år har skolan en temadag inom ämnet diskriminering och kränkande behandling.

Skolan säger sig ha rutiner vid situationer när en elev utsätts för kränkande behandling. Enligt rutinerna ska elever direkt ta kontakt med sin mentor eller med annan pedagog på skolan, fritidspersonal, förälder, skolsköterska eller rektor. Vårdnadshavare ska i första hand kontakta mentor, i andra hand övriga lärare, rektor eller skolsköterska. För skolpersonal gäller det att vid händelsen markera att det inte är acceptabelt och rapportera till elevens lärare som vidare håller i det. Om det gäller en vuxen som kränker elever då ska det rapporteras till skollagen och rektor ansvarar för utredning. På skolan finns blankett för dokumentation av händelsen som uppfattas som en kränkning. Den ansvarige pedagogens uppgift är att samla information och dokumentation om det som har hänt genom samtal med de inblandade. Det ska först hållas samtal med den utsatta, sedan med den som utsätter, därefter med undervisande

lärare. Om det behövs finns skolans elevhälsoteam till hjälp. De inblandade elevernas vårdnadshavare ska kontaktas i ett tidigt skede, för att de ses som en resurs i arbete mot kränkningar. Ett åtgärdsprogram ska upprättas vid behov och utvärderas.

Under förra läsåret anordnade skolan i samarbete med Friends en kvällsutbildning om mobbing och kränkande behandling som riktade sig till både vårdnadshavare och skolpersonal. En uppskattad temadag kring diskriminering och kränkande behandling genomfördes i april 2011 i alla skolans klassar. En enkät kring diskriminering och kränkande behandling genomfördes på temadagen. I år var det dags igen för en sådan temadag, den så kallad Värdegrundsdagen, som jag återkommer till i resultatredovisningen.

4. Resultat

Alla intervjuade pedagoger svarar att mobbning är när en eller flera elever eller vuxna utsätter en elev under en längre tid för *”oschyst behandling”*. En sådan behandling skulle vara återkommande under en längre tid för att kunna kallas för mobbning. Några pedagoger tillägger att mobbning märks som bäst när man upptäcker att en elev inte mår bra i sitt sociala sammanhang. Mobbning är skillnad i maktbalans, förklarar ett flertal pedagoger. Rektorns och lärarnas upplevelse är att eleverna har blivit mer medvetna kring mobbning men att det också förekommer att de använder ordet mobbning även i fall där elever *”bara retas med varandra”*. Lärare och rektor anser att mobbningens struktur har förändrats under de senaste åren så att nätmobbning är nu mer framträdande. En lärare säger: *”IT-mobbning kan vara svår att upptäcka, kan pågå utanför skolan, det är svårt att göra något åt det.”*

Framställningen i det här kapitlet är i övrigt indelad i tre avsnitt som följer arbetets tre frågeställningar som handlar om skolans modell för arbete mot kränkande behandling, faktorer som mest har påverkat skolans val av modellen samt hur den aktuella modellen är förankrat hos skolpersonalen och eleverna i F-3.

4.1 Skolans antimobbningsmodell

Under observationer och även från intervjuer framkommer att pedagogerna i årskurs F-3 anpassar sitt förebyggande arbete mot mobbning och kränkande behandling utifrån elevernas mognad och övriga förutsättningar, eller som en lärare uttrycker det: *”Det finns ingen universell modell som skulle passa alla skolor och alla barn, man måste känna sin skola och sina elever.”* I varje klass finns det klassregler som pedagogerna tillsammans med eleverna har tagit fram. Klassregler omfattar bland annat trivsel i klassen, att låta den andre tala färdigt, att respektera sina klasskompisar samt pedagogerna. De observerade eleverna visar inte under sina diskussioner någon större medvetenhet kring frågan huruvida det vid skolan finns en speciell modell eller kombinationer av olika modeller för skolans arbete mot mobbning och kränkande behandling utifrån vilken eller vilka skolan arbetar.

Fyra pedagoger svarar att det inte fanns någon annan modell innan skolan köpt Friends antimobbningsprogram samtidigt är de måna att betona att skolan alltid arbetat för att skapa lugn och trivsam skolmiljö som främjar elevernas trivsel och inlärning. Det arbetet, hävdar lärarna, sker kontinuerligt med eller utan några formellt antagna program. En pedagog svarar att skolan hade en modell, många år innan den senaste men kommer inte ihåg vad den hette. Denna då aktuella modell hade bland annat kompisstöd som metod. Den var välutvecklad och innebar att vuxna diskuterar ofta med eleverna värdegrunds- och solidaritetsfrågor. Lärare berättar

att elever som är kompisstödjare kan känna sig utpekade och att det lades för stort ansvar på dessa elever. Det var anledning att de slutade med den verksamheten med de yngre eleverna.

Ett flertal lärare svarar att skolan har köpt färdig modell från Friends samt att de försökt konkretisera den och vidareutveckla vilket är presenterat i skolans egna likabehandlingsplan.

Varken rektor eller skolpersonal kan redogöra varför skolan har valt att jobba utifrån just Friends antimobbningsprogram. Det framkommer ingen tydlig bild under intervjuerna hur detta förfarande hade skett men det förefaller som att det var rektor och skolledning har bestämt att Friends antimobbningsprogram ska köpas in men också att några lärare varit med i processen.

Med tanke på att skolan samarbetar med Friends har frågor ställts till pedagogerna om kompetensutveckling kring antimobbningsarbete i allmänhet och om eventuell samverkan med Friends. På frågan om de under de senaste tre åren fått kompetensutveckling i hantering av mobbning svarar tre av sju lärare att de har fått endagsföreläsning från Friends om konflikt-hantering och nätmobbning. Rektor tar också upp Friends utbildningsinsats om våld. En lärare har fått fortbildning på sitt tidigare jobb om Olweusmodellen men inget om Friends på den aktuella skolan. Den förskolelärare som har jobbat två år på den här skolan har inte fått någon kompetensutveckling mot mobbning och inte heller har en av de nyutexaminerade lärarna fått någon sådan kompetensutveckling. Personalen tycker att *"det inte alls pratas om Friends"* på deras arbetslag F-3, trots att skola enligt de själva köpt modellen för tre år sedan. I början, när modeller introducerades blev det några planerade aktiviteter som exempelvis en Friends föreställning. Men som en lärare uttryckte det: *"Det har inte blivit något på ett bra tag."* Enligt samstämmiga uppgifter från skolpersonalen ville alla gärna ha mer utbildning inte minst i hur man hanterar en mobbningssituation som redan inträffat.

Ett flertal pedagoger är ense om att det vid skolan bör finnas en till skolan anpassad likabehandlingsplan och att skolans arbete för att förebygga mobbning och kränkande behandling ska finnas redovisade där och kända av samtliga vid skolan. Lärarna är dock i varierande utsträckning medvetna om att det vid skolan faktiskt finns en likabehandlingsplan som ska tillämpas inom skolans samtliga klasser. Alla pedagoger anser att de borde ha varit delaktiga i valet av modellen och de arbetssätt som ska gälla för hela skolan, såsom en lärare uttrycker – *"hela skolan ska vara delaktig"*, men menar att det var skolledningens beslut att välja vilken modell skolan ska använda i sitt arbete mot mobbning och kränkande behandling. En annan lärare anser också att *"alla på skolan ska vara tillfrågade om modellen"* men att så inte har skett. Detta, menar en lärare, är en större fråga som också borde ha tagits upp med vårdnadshavarna på föräldramöten men kan inte erinra sig om skolan har gjort det.

4.2 Pedagogernas val av arbetsmetoder

Lärare har olika strategier för att bemöta mobbning beroende på hur gamla eleverna är, *”mycket handlar om samtal och bemötande”*. Enligt rektor handlar det mesta om att *”följa lagstiftning och ha en levande plan mot antimobbning vilket skapar trygghet på skolan”*. En lärare anser att det är av stor betydelse att stoppa mobbning så fort man ser det och visa tydligt att skolan inte acceptera det. En annan lärare säger att skolpersonal ska ta i det och prata med inblandade elever och om det behövs med föräldrar. Det kan också vara aktuellt med situationsfall, diskussionsgrupper, prata om det, elever ska veta vad det innebär. Andra lärare tar upp betydelsen av ömsesidig respekt på skolan men även att prata om det som har hänt och ta upp händelser som har inträffat mellan elever. Vissa pedagoger har börjat använda kompis-samtal men tycker att det ska börja användas i tidigare klasser. De ser till att konflikten reds ut och har kompisamtal. En lärare tycker att det är viktigt att ha trygga elever, ordning och reda och att ha skapat klassregler tillsammans med elever. Denna lärare pratar med elever, dokumenterar och markerar om hon ser ett fall av mobbning. En annan lärare anser att det är viktigt med *”tillåtande demokrati i klassen”* och beskriver att han har bra kontakt med elevers vårdnadshavare och med sina kollegor.

De pedagoger som inte jobbar på fritids tror att det kan förekomma mer mobbning efter skoltiden, det vill säga på fritids. De tillägger att de platser där mobbning förekommer mest är i omklädningsrummet och i kön till matsalen. Det viktiga mot mobbning är att anpassa resurser efter elevers behov. Den pedagog som har ansvar för fritids berättar dock att *”fritids ha aktiviteter nästan varje dag men det är inte mer konflikter på fritids än i vanlig klass, köbildning och omklädningsrum är platser där risken finns att elever mobbar och blir mobbade”*. Samtidigt poängterar han att *”det är svårt att känna igen mobbningsituationer”*. Han förklarar att det nästan under alla dagar finns planerade aktiviteter där flera vuxna alltid är närvarande. Han tycker att mer mobbning kan förekomma där det inte finns några pedagoger som exempelvis i omklädningsrummet eller i kapprummet. Pedagoger är ense om att det är svårt att se mobbning. Flera lärare tycker att den antimobbingsmodell som skolan har ska användas av alla på samma sätt men att det ändå bör finnas möjligheter till anpassningar till elevernas olika åldrar och mognad. I dagsläget är det klasslärare som elever vänder sig till om de känner sig mobbade. Det finns inte någon särskilt utpekad vuxen på skola som tar hand om detta utan lärare och rektor berättar att det är hela skolpersonalens ansvar och tycker att det är en bra ordning.

Det har kunnat observeras, vilket också framkommit i ett flertal intervjuer, att pedagogerna inte systematiskt använder sig av Friends metoder i sitt pedagogiska arbete mot mobbning och

kränkande behandling. Bland anledningar till detta anger pedagoger att de har *"legat lågt"* efter att brister i Skolverkets genomgång år 2009 av ett flertal antimobbningsprogram, däribland Friends modell framkommit. En annan anledning till att Friends inte används är, enligt en pedagog, *"att det är för tidigt att använda bara Friends metoder i arbetet med de yngre eleverna"*. Eleverna visar under de observerade diskussionerna att vissa av dem har hört talas om Friends metod men har svårt att redogöra för de mest centrala inslag i denna modell. Eleverna överlag känner inte till att det vid skolan finns elever som är kamratstödare och inte heller vad deras uppgifter skulle kunna vara.

En nyanställd lärare, har jobbat tre månader på skolan, vet inte om det finns någon modell, men han berättar att på hans tidigare arbetsplats hade skolan Olweusprogram. Fyra pedagoger vet inte vem eller vilka som har varit involverade i valet av skolans modell för arbete mot mobbning och kränkande behandling. Två lärare svarar att skolan arbetar med Friends modell och att ett inslag i detta är att det ska finnas elever som är kamratstödare i varje klass. Detta gäller dock bara elever från och med årskurs tre. En lärare svarar att två representanter från varje arbetslag var med i gruppen som diskuterade vilka modell skulle kunna vara bra att ha vid skolan. Läraren berättar att det var under lärares första år vid skolan som någon bestämt vilken antimobbningsprogram skolan skulle använda. På frågan om hur länge skolan jobbat utifrån detta program visste alla utom en pedagog att skolan har jobbat utifrån Friends antimobbningsprogram under de senaste tre åren utan att egentligen kunna redogöra för vad det är som utmärker detta arbetssätt.

4.3 Förankring hos skolpersonalen och eleverna

Intervjuer och observationer visar att den aktuella modellen inte är i någon större utsträckning förankrad hos skolpersonal som bedriver undervisning i de lägre åldrarna. En lärare berättar att de i sitt antimobbningsarbete med de yngre eleverna jobbar mycket med avslappningsövningar, massage och även med något som skolan kallar kompisträd. Ute på skolgården har elever ett så kallad kompisträd som de yngre eleverna pratar mycket om. Det har introducerats till elever redan i förskoleklassen, berättar lärare: *"Syfte med kompisträdet är att ingen ska känna sig ensam ute på raster eller under uteleken under fritidsaktiviteter."* Den elev som inte har någon att leka med ska ställa sig vid det här trädet. Alla elever ska regelbundet titta mot trädet och bjuda in den elev som står vid trädet i leken. Elever är, enligt lärare, vana vid detta och den som är ensam den ena dagen blir inbjuden av någon till leken den andra dagen. Så att det går som en cirkel. Både lärare och elever berättar att kompisträdet mest används av elever i förskoleklass och ettan och i mindre utsträckning av elever i årskurser två och tre.

Lärare uppger att två elever i årskurs tre är valda till klasstödjare redan i höstas men att deras roll som klasstödjare inte längre är lika aktuellt som den var i början när skolan började arbeta utifrån Friends modell. Utifrån de planerade aktiviteter som eleverna hade under Värdegrundsdagen framgick det att pedagoger gör mycket arbete med att väcka elevers empatiförmåga, öka elevers sociala kompetens och lyfta deras klassgemenskap. Under temadagen fick eleverna en trivselenkät där de fick svara på hur de upplever skolmiljö och om det finns vissa platser i och runt om skolan där elever känner sig mindre trygga. Alla elever i klasser från F-3 fyllde i enkät.

Sammanfattningsvis så visar intervjuer att Friends modell är i olika grad förankrad hos skolpersonalen och hos skolans elever. En pedagog svarar att hon tycker att Friends arbetsmodell är bra men att det är, som tidigare påpekats, bara i trean som de jobbar utifrån Friends modell och inte med de yngre eleverna. Två pedagoger svarar att de första året med Friends fick se en föreställning som sågs tillsammans med eleverna. En lärare säger att skolans likabehandlingsplan är presenterad för elever, men att det inte pratas om Friends nuförtiden vare sig med eleverna, deras vårdnadshavarna eller i arbetslaget.

5. Diskussion och reflektion

I det här avsnittet ska jag först föra en diskussion med utgångspunkt i fynd från intervjuerna och relatera det till forskning och teori. Därefter diskuteras på ett reflekterande sätt teoretiska och metodologiska tankegångar.

5.1 Frågeställningarna i ett större sammanhang

Enligt min uppfattning har jag visat att det här arbetet har en samhällsrelevans då det behandlar ett samhällsviktigt ämne. Det handlar om ett arbete som enligt lag måste bedrivas i en viktig institution där grunden för individers framtida utveckling läggs, nämligen skolan. Ämnets relevans framkommer inte minst i de många tidningsartiklar och befintlig forskning som jag har eftersträvat att visa en del av. Att det forskas relativt mycket om mobbning och kränkande behandling tyder på att mitt arbete även har ett så kallat ämnesrelevans och utgör förhoppningsvis ett bidrag, om än ett litet sådant, till den växande kunskapsmassan om den här problematiken.

Målsättningen med syftet och frågeställningarna är, såsom tidigare lyfts fram, flerfaldigt. Jag vill, mot bakgrund av att ämnet mobbning och kränkande behandling massmedialt och även forskningsmässigt aktualiserats, belysa en aktuell skolas arbete med de frågorna och därmed skapa ett underlag för att skolan bättre förstår sitt arbete med de frågorna. Förhoppningsvis kan det här arbetet även vara intressant för andra skolor. Jag har under framställningen av det här arbetet förvärvat viktiga insikter som jag kommer att ha nytta av inför mitt kommande arbete som lärare vid en grundskola.

Forskning, som jag tidigare har tagit upp, visat att ett skifte i synen på mobbning har inträffat (Olweus, 2010). Fokus har förflyttats från enskilda elevers personliga egenskaper som orsak till mobbning till att man i större utsträckning nu fokuserar skolmiljön som sådan och identifierar riskmiljöer som kan underlätta uppkomst av mobbning och olika former av kränkande behandling. Under intervjuerna framträder skolpersonalens medvetenhet att uppmärksamma och göra något åt även nya former av mobbning som numer förekommer på nätet (jämför Dunkels 2009).

Både forskning och gällande skollagstiftning aktualiserar de vuxnas ansvar att bedriva ett målmedvetet arbete i syfte att förhindra och när det väl uppkommit hantera mobbningsituationer. Det är också en uppfattning som framförs under intervjuer med såväl rektor som skolpersonal. Under alla omständigheter ska vuxna ha det övergripande ansvaret att ta fram fungerande rutiner för sitt antimobbningsarbete och se till att de genomförs så att det vid skolan

skapas en trygg och lugn miljö för såväl elever som skolans personal. Skrivningar som handlar om detta återfinns också i skolans likabehandlingsplan, Skolinspektionens rapport (2010) och i Friends modell.

Det har lyfts fram i forskningen att det är viktigt att skolor har tydliga planer för sitt anti-mobbningsarbete (Höiby 2004). Intervjuer med skolpersonal visar att skolan, i enlighet med bestämmelserna i lag, har en likabehandlingsplan där skolan på ett samlat sätt visar upp sitt arbete mot mobbning och kränkningar. I detta arbete ingår också ett antal utbildningsinsatser utifrån Friends antimobbningsprogram. Modellen är dock, enligt såväl organisationens hemsida och även intervjuer, inte avsedd för de yngre eleverna utan för elever från och med årskurs tre. I årskurs tre på den aktuella skolan finns kompisstödare. Ansvariga lärare vet vilka de är. Samtidigt uppger lärarna att skolan inte aktivt jobbar med just kamratstödjarna som ett instrument i sitt antimobbningsarbete. Det är dock oklart om detta enbart beror på Skolverkets (2009) kritiska granskning av antimobbningsprogram eller om det handlar om skolans insikter om att det inte är lämpligt att överlåta ett så stort ansvar till yngre elever.

Sammanfattningsvis anser jag att jag har visat att skolan använder sig av sin likabehandlingsplan och även vissa inslag från Friends antimobbningsprogram i sitt antimobbningsarbete. Det handlar om de delar som är tillämpliga exempelvis kamratstödjare i årskurs tre och uppåt. Arbetet med Friends modellen verkar vara bristfälligt förankrat hos skolans elever i de aktuella årskurserna, utan pedagogerna jobbar mer med att utveckla elevernas empati förmåga genom olika aktiviteter, så som kompismassage och kompisträd. Det är intressant att varken rektor eller någon av de intervjuade pedagogerna mer i detalj kan redovisa de skäl som skolan övervägt i samband med sitt val av Friends modell. Modellen är i varierande grad förankrad hos skolpersonalen. Lärare berättar att deras utgångspunkt alltid är att anpassa sina arbetssätt till elevernas förutsättningar och att samarbetet med vårdnadshavarna är en viktig del i detta. Just samverka med vårdnadshavare i antimobbningsarbetet lyfts också fram i forskning (Nordgren 2009, Olweus 2010). Eleverna uppger att de är trygga vid skolan samtidigt som de inte alls är insatta i vilka principer skolan jobbar för att hantera fall av mobbning.

5.2 Teoretisk och metodologisk reflektion

Teorimässigt tycker jag att det hade varit intressant och givande att undersöka all den komplexitet som omger ämnet mobbning och kränkande behandling med en teoritriangulering (jämför Kvale och Brinkmann 2009, Stukát 2005). Det innebär att ämnet skulle kunna belysas utifrån flera infallsvinklar där såväl juridiska som sociokulturella förklaringsmodeller men också beteendevetenskapliga skulle ge viktiga bidrag för att förstå fenomenet. Jag har för-

hoppningsvis visat att ämnet är så pass komplext utifrån den framlagda genomgången av ett antal studier och deras slutsatser.

Vad gäller det metodologiska tillvägagångssättet som varit aktuellt här anser jag att de har fungerat väl. Men en längre och mer systematisk observation av utbildningen vid skolan, inklusive både undervisning och undervisningsfritid, skulle förmodligen resultera i en mer nyanserad bild av hur skolan konkret arbetar med förebyggande åtgärder samt hur skolan hanterar uppkomna mobbnings- och kränkingsfall. Även regelrätta intervjuer med elever, och inte bara spontana samtal i samband med de genomförda observationerna, skulle förhoppningsvis bättre komplettera min bild av skolans arbete med de här frågorna. Bilden skulle definitivt vara mer komplett om intervjuer med elevers vårdnadshavare kunde genomföras. Allt detta skulle naturligtvis kräva betydligt längre tid än vad som är brukligt inom ramen för ett examensarbete.

Att inte spela in intervjuer och endast föra minnesanteckningar är förvisso genomförbart samtidigt som det arbetssättet onekligen kan leda till att man kan missa viktiga detaljer i respondenternas utsagor. I och med att jag genomförde alla intervjuer under en och samma dag och antecknade det mesta av det som sades under intervjuerna, testade jag inte någon ljudupptagningsanordning. Men man bör testa även den möjligheten i synnerhet om man har många frågor och längre intervjuer.

Referenser

Litteratur

- Bergström Lars. 1976. *Objektivitet: en undersökning av innebörden, möjligheten och önskvärdheten av objektivitet i samhällsvetenskapen*. Stockholm: Prisma.
- Bjereld Ulf, Demker Marie och Hinnfors Jonas. 2002. *Varför vetenskap?* Lund: Studentlitteratur.
- Brottsförebyggande rådet. 2009. *Effekter av anti-mobbningsprogram - vad säger forskningen?* Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Bryman Allan. 1997. *Kvalitet oh kvantitet i samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Davidson Bo och Patel Runa. 2003. *Forskningsmetodikens grunder*. Lund: Studentlitteratur.
- Deniz Fuat och Perdikaris Antonios. 2000. *Ett liv mellan två världar: En studie om hur assyriska ungdomar som andra generationens invandrare i Sverige upplever och hanterar sin situation*. Örebro: Örebro Universitet.
- Denscombe Martyn. 2009. *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.
- Dunkels Elza. 2009. *Vad gör unga på nätet?* Malmö: Glerups.
- Ejvegård Rolf. 2003. *Vetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Esaiasson Peter m.fl. 2007. *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Frånberg Gun-Marie och Gill Peter. 2009. "Vad är mobbning?" (s.17-43) i Skolverket. *På tal om mobbning – och det som görs: kunskapsöversikt*. Stockholm: Skolverket.
- Frånberg Gun-Marie och Wrethander Marie. 2009. (s.96-199) "Om det som görs mot mobbning: analys av åtta program" i Skolverket. *På tal om mobbning - och det som görs: kunskapsöversikt*. Stockholm: Skolverket.
- Frånberg Gun-Marie och Wrethander Marie. 2011. *Mobbning – en social konstruktion?* Lund: Studentlitteratur.
- Henriksson Benny och Månsson Sven-Axel. 1996. "Deltagande observation" (s.11-51) i Svensson Per-Gunnar och Starrin Bengt (red.) *Kvalitativa studier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Höiby Helle. 2004. *Mobbning kan stoppas: Verktyg för lärare och pedagoger*. Stockholm: Utbildningsradion.
- Hägglund Solveig. 1996. *Perspektiv på mobbning*. Göteborg: Göteborgs universitet.

- Johansson Bo och Svedner Per Olov. 2010. *Examensarbetet i lärarutbildningen*. Uppsala: Kunskapsföretaget.
- Kvale Steinar. 1997. *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Kvale Steinar och Brinkmann Svend. 2009. *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Larsson Eva. 2000. *Mobbad? Det har vi inte märkt*. Stockholm: Liber.
- Magasin 360: Forskning och utveckling i skola och förskola*. 2010, nr 2. Stockholm: Skolporten.
- Myrdal Gunnar. 1968. *Objektivitetsproblemet i samhällsforskningen*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Nilsson Marco. 2012. *Juridik i professionellt lärarskap: Lagar och värdegrund i den svenska skolan*. Malmö: Glerups.
- Nordgren Kenneth. 2009. "Talet om mobbning – ett historiskt perspektiv". (s.44-95) i Skolverket. *På tal om mobbning - och det som görs: kunskapsöversikt*. Stockholm: Skolverket.
- Olweus Dan. 1991. *Mobbning i skolan, vad vi vet och kan göra*. Stockholm: Liber.
- Olweus Dan m.fl. 2010. *Sårbara unge. Nye perspektiver og tilnærminger*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Olweus Dan and Sohlberg Mona E. 2007. *Bullies and Victims at School: Are they the same people?* British Journal of Educational Psychology.
- Proposition 2005/06:38 s.136.
- Proposition 2007/08:95 s. 575.
- Repstad Pål. 1999. *Närhet och distans: kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Skolans *Likabehandlingsplan 2011/2012*.
- Skollagen (2010:800)
- Skolinspektionen. 2010. *Skolors arbete vid trakasserier och kränkande behandling*. Stockholm: Skolinspektionen.
- Skolverket. 2009. *På tal om mobbning - och det som görs: kunskapsöversikt*. Stockholm: Skolverket.
- Starrin Bengt och Renck Barbro. 1996. "Den kvalitativa intervjun" (s.52-78) i Svensson Per-Gunnar och Starrin Bengt (red.) *Kvalitativa studier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Stukát Staffan. 2005. *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund; Studentlitteratur AB

Swedner Harald. 1978. *Sociologisk metod: en bok om kunskapsproduktion och förändringsarbete*. Lund: Liber.

Trost Jan. 2005. *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Elektroniska källor

<http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> Vetenskapsrådet. 2002. *Forskningsetiska principer. Inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. (hämtat den 15 april 2012)

<http://www.forskning.se>. Frånberg Gun-Marie. 2011. "Vad är mobbning". (hämtat den 10 maj 2010).

<http://www.gp.se/nyheter/debatt/1.541273-fardiga-modeller-stoppar-inte-mobbning> Göteborgs-Posten. 1 februari 2011. (hämtat den 10 maj 2010).

<http://www.gp.se/nyheter/sverige/1.739201-elev-far-skadestand-for-krankning> Göteborgs-Posten. 3 oktober 2011. (hämtat den 10 maj 2010).

<http://www.gp.se/nyheter/sverige/1.790841-rektor-ville-stoppa-krankningar> Göteborgs-Posten. 4 december 2011 (hämtat den 10 maj 2010).

<http://www.gp.se/nyheter/halland/1.799690-skola-far-svidande-kritik> Göteborgs-Posten. 14 december 2011 (hämtat den 13 maj 2010).

<http://www.gp.se/nyheter/halland/1.806789-sa-ska-krankningar-stoppas> Göteborgs-Posten. 27 december 2011 (hämtat den 13 maj 2010).

<http://www.gp.se/nyheter/debatt/friaord/1.812255-barnen-mar-psykiskt-allt-samre> Göteborgs-Posten. 2 januari 2012 (hämtat den 14 maj 2010).

<http://www.gp.se/nyheter/sverige/1.813568-ny-hogskoleutbildning-mot-mobbning> Göteborgs-Posten 2 januari 2012. (hämtat den 10 maj 2010).

<http://www.gp.se/nyheter/halland/1.858909-larare-anmals-for-krankningar> Göteborgs-Posten. 14 februari 2012. (hämtat den 10 maj 2010).

<http://www.gp.se/nyheter/goteborg/1.899895-svenska-balettskolans-rektor-far-ga> Göteborgs-Posten. 27 mars 2012. (hämtat den 10 maj 2010).

Bilagor

Intervjufrågor till rektor

Har du arbetat som lärare innan du blev rektor? Om ja, under hur många år?

Hur länge har du jobbat som rektor här och eventuellt vid andra skolor?

Har du under de senaste tre åren kompetensutvecklat dig i hantering av mobbning?

Ser du någon skillnad på mobbningens struktur nu jämfört med tidigare år?

Vad är det som avgör hur er skola ska jobba mot mobbning?

Vilka faktorer har mest påverkat skolans val av modellen?

Har skolan utvecklat egen modell eller har man köpt en färdig modell?

Vilka har varit involverade i den processen?

Hur länge har ni jobbat utifrån denna modell?

Vad hade ni innan och varför bytte ni?

Får skolpersonal någon utbildning om mobbning?

Hur är den aktuella modellen förankrat hos skolpersonal och hos skolans elever?

Är elever samt föräldrar informerade om skolans antimobbningsarbete?

Vad anser du att en mobbning är?

Vilka strategier har du för att bemöta mobbning?

Något som du vill tillägga?

Intervjufrågor till pedagoger

Antal år som du har arbetat som pedagog; vid andra skolor respektive här?

Har du under de senaste tre åren fått kompetensutveckling i hantering av mobbning?

Vad är det som avgör hur er skola ska jobba mot mobbning?

Vilka faktorer har som mest påverkat skolans val av modellen?

Har skolan utvecklat egen modell eller har man köpt en färdig modell?

Vilka har varit involverade i den processen?

Hur länge har ni jobbat utifrån denna modell?

Vad hade ni innan och varför bytte ni?

Hur är den aktuella modellen förankrat hos skolpersonal och hos skolans elever?

Vad är mobbning för dig?

Tycker du att mobbningens struktur har förändrats under dina år i skolan?

Vilka strategier har du för att bemöta mobbning?

Hur arbetar du med att förebygga mobbning i skolan?

Arbetar du aktivt med antimobbningensmetoden? Om ja, hur? Om nej, varför inte?

Något som du vill tillägga?